

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(1), 21-40

Received: 07.09.2021 Accepted: 28.09.2021

Research Paper

Future in Jowshaqani, the form and function

Esfandiar Taheri

Assistant Professor, Department of Linguistics, Faculty of foreign languages, University of Isfahan. Iran
e.taheri@fgn.ui.ac.ir

Abstract

While most new Iranian languages do not have a separate construction to express the future time, Jowshaqani a central Iranian language in northern Isfahan shows a triple construction for future time: a near future referring to immediate future and future certainty, a distant future referring to remote future and future possibility, which is also used for optative and irrealis, as well as a construction for a future imperative. Apart from describing the forms and uses of the future, this article also examines the historical evolution of the future construction in Jowshaqani, and how the new uses are developed for the older ones. The study of the form and function of the future tense in Jowshaqani shows that the new uses of the future tense has as optative, irrealis, and imperative meanings which can be analyzed in terms of the relation of the future tense with modality. For expressing near future, the aspect has been an important factor in the development of such a near future construction.

Keywords: future, Jowshaqani, Iranian languages, tense, modality

Introduction

Future tense is defined as locating a situation at a time subsequent to the present moment. The focal use of future is regarded as a prediction referring to an event taking place after the moment of speech. In languages which distinguish different degrees of remoteness in the future, there is a near and a distant future. Some languages have a basic modal distinction between realis and irrealis, where realis refers to situations that are actually taking place, while irrealis is used for more hypothetical situations, including predictions about the future. There are pairs of future forms which, in addition to expressing prediction, bear an indication of how convinced the speaker is that the event will come about; these uses are defined as future certainty and future possibility. Two other commonly occurring modal uses of futures develop out of the prediction sense. One of these is the imperative use of futures in which a prediction is used in an indirect speech act with the force of an imperative, the second is often referred to as expressing probability. This use is also a prediction, though it is a prediction about a state of affairs at present time. The major lexical sources for future are the following: 1. An auxiliary verb with the original meaning of 'want' or 'desire', 2. A construction meaning 'movement towards a goal' (such as English be going to), which contains a movement verb in a progressive or imperfective aspect, 3. A verb meaning 'to owe' or 'to be obliged', or more commonly a construction with a copula or possession verb, and a non- finite main verb, such as English to have to or to be to. In addition to describing the forms and uses of the future in Jowshaqani, this article examines the historical evolution of the future, and how the new uses are developed for the future.

Materials and Methods

This article examines the functions and expression properties of future tense forms in the Jowshaqani, a central Iranian language spoken in the small town of Jowshaqan, 100 km north of Isfahan city. The data used in this article are taken from the corpus of Jowshaqani provided as a project of documentation of the language (Taheri, 2017) and has been archived in the Endangered Languages Documentation Program (ELDP) at the SOAS, University of London. The corpus contains audio and video recordings of Jowshaqani, some of which have been transcribed and have a Persian translation. The audio, video and text files of the corpus are numbered from 0001 to 0082 and the references given to this corpus in the article refer to the number of these files.

*Corresponding author

2322-3413 / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jrl.2021.130414.1599>

Discussion of results and Conclusion

While most New Iranian languages do not have a specific structure for the future and in the past-nonpast system, but they mostly use the imperfect present to express the future. In a group of the central Iranian languages, we notice that either the old form of the future has been retained or new constructions have been formed to express the future. Jowshaqani is a central Iranian language that has a triple construction for the future, also seen in a number of other central languages of Iran, such as Abaranai: near future, far future, and imperative future. The near future is formed by adding the prefix *ba-* to the imperfect present of the verb, itself is formed by *a-* (*att-* in verbs beginning with the vowel): *ba-attam* 'I will come'. The main use of the near future is to express an event that will take place in the immediate or near future, and the speaker is confident in predicting what will happen. It is also used to denote the narrative future. The far future is a periphrastic construction formed by *komi* or *kom* before the past stem of the main verb: *komi šoam* 'I will go', but inflected ergatively in transitive verbs: *kom-ešun pā* 'they will cook'. The most common use of the far future is to express the distant and generally uncertain events in the future. It is also used to express irrealis and optative modality. *komi* or *kom* is a remnant of Middle Persian and Parthian *kām* that was used as an auxiliary verb to express the intention. The development of *kām* shows grammaticalization of a word which originally meant 'desire', then becomes an auxiliary verb in Parthian and Middle Persian to express the intention. This step is the most important step in the process of creating the future from the words meaning 'desire'. The imperative future is formed by infixing *-ešā-* between the present stem and the ending. It is used only for the second person singular and plural. The main use of the future tense is to command or order something to be done in the future. The study of the form and function of the future tense in Jowshaqani shows that the new uses that future tense has as optative, irrealis, and Imperative, can be analyzed based on the relation of the future tense with modality.

References

- Borjian, H. (2010). The dialect of Jowshaqan, part one: phonology, morphology and syntax. *Iran and the Caucasus* 14, 83-116.
- Brunner, C. (1997). *A syntax of Western Middle Iranian*. Translated by Sa'id Oryan. Research Institute for Islamic Culture and Art. [In Persian].
- Bybee J., Pagliuca, W. & Perkins, R. (1991). Back to the future. In E. C. Traugott, & B. Heine (Eds.), *Approaches to Grammaticalization: Volume II. Types of grammatical markers* (pp. 17-58). John Benjamins Publishing.
- Bybee, J., Perkins, R. & Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. The University of Chicago Press.
- Bybee, J. L., & Dahl, Ö. (1989). The creation of tense and aspect systems in the languages of the world. *Studies in language* 13-1, 51-103.
- Cheung, J. (2017). *Etymological Dictionary of Iranian verbs*. Brill.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (2006). Future tense and future time reference, In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of language and linguistics*, Vol. IV, (pp. 704-706). Elsevier.
- Durkin-Meisterernst, D. (2009). Khwarezmian. In G. Windfuhr (Ed.), *The Iranian Languages* (pp. 336-377). Routledge.
- Esmaili, M. M. (2020). Future imperative, a rare verbal construction in Iranian languages. *Language Studies* 11(1), 1-21. [In Persian]
- Esmaili, M. M. (2017). Future tense in Abaranai and Tarai. *Iranian Languages and Dialects* 7, 100-118. [In Persian]
- Fathi Borujeni, S. (2003). *Meymai Dialect*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Gharib, B. (1992). A verbal system of Sogdian. *Iranian Journal of Linguistics* 19, 2-55. [In Persian]
- Kellens, J. (1984). *Le verbe Avestique*. Ludwig Reichert Verlag.
- Kent, R. (1953). *Old Persian*. American Oriental Society.
- Kia, S. (1951). *Gorgani dictionary*. University of Tehran Press. [In Persian]
- Kroeger, P. R. (2005). *Analyzing grammar: An introduction*. Cambridge University Press.
- Lecoq, P. (2002). *Recherches sur les dialectes Kermaniens* (Iran central). Peeters
- Nateli Khanlari, P. (1986). *History of Persian Language*, vol. II. Nashr-e Now. [In Persian]
- Szemerényi, O. (1996). *Introduction to Indo-European Linguistics*. Clarendon
- Taheri, E. (2016). *Lori dialect of Boirahmad*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Taheri, E. (2017). Documentation of Jowshaqani, a central Iranian language. *University of London: SOAS, Endangered Languages Archive, ELAR*. URL: <https://elar.soas.ac.uk/Collection/MPH1083703>
- Taheri, E. (2021). Azarani, a central Iranian language. *Iran and the Caucasus*. (Forthcoming)
- Timberlake, A. (2007). Tense, aspect, and mood. In T. Shopen (Ed.), *Language Typology and Syntactic Description*, Vol. III, *grammatical categories and the lexicon* (pp. 280-332). Cambridge University Press.
- Windfuhr, G. (1991). Central dialects. In E. Yarshater (Ed.), *Encyclopedia Iranica* V(3), (pp. 242-252). Persica Press.
- Yoshida, Y. (2009). Sogdian. In G. Windfuhr (Ed.), *The Iranian Languages* (pp. 279-335). Routledge.

مقاله پژوهشی

درباره ساخت و کارکرد ساخت‌های آینده‌ساز در جوشقانی

* اسفندیار طاهری

چکیده

در حالی که بیشتر زبان‌های ایرانی ساخت خاصی برای بیان آینده ندارند، جوشقانی که یکی از زبان‌های مرکزی ایران در شمال اصفهان است، سه ساخت آینده‌ساز دارد: آینده نزدیک برای اشاره به زمان آینده نزدیک و قطعیت در انجام کار، آینده دور برای بیان زمان آینده دور و قطعیت نداشتن در انجام کار، همچنین برای بیان وجهیت خواستاری و نامحقق، و آینده امری. این مقاله در کنار توصیف ساخت و کاربرد این ساخت‌ها، با نگاهی به روند تحول تاریخی، چگونگی شکل‌گیری این ساخت‌ها را بررسی می‌کند. همچنین، با بررسی کارکردهایی که این ساخت‌ها دارند، چگونگی شکل‌گیری کاربردهای جدید را برای ساخت‌های آینده‌ساز در جوشقانی بررسی می‌کند. بررسی کاربرد ساخت‌های آینده‌ساز در جوشقانی نشان می‌دهد کاربردهای جدیدی که این ساخت‌ها یافته‌اند، در چارچوب ارتباط زمان آینده با وجهیت‌های خواستاری، نامحقق و امری قابل تحلیل است و برای آینده نزدیک ویژگی نمود فعل در کنار زمان، عامل شکل‌گیری آینده نزدیک بوده است.

کلیدواژه‌ها

آینده، جوشقانی، زبان‌های ایرانی، زمان، وجهیت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

بیشتر زبان‌های ایرانی نو ساخت خاصی برای بیان زمان آینده ندارند و همانند فارسی گفتاری از حال ناقص^۱ برای بیان آینده استفاده می‌کنند. در این میان اما در شاخه شمالی از زبان‌های مرکزی ایران که شامل میمه‌ای، جوشقانی، ابیانه‌ای، ابوزیدآبادی و چند زبان دیگر می‌شود، یک یا چند ساخت برای زمان آینده دیده می‌شود، که یا بازمانده ساخت‌های کهنی هستند که در ایرانی باستان برای زمان آینده وجود داشته است، یا ساخت‌های نوساخته‌ای هستند که در اثر دستوری‌شدگی ایجاد شده‌اند. از سوی دیگر، این ساخت‌ها در روند دگرگونی خود به گونه‌ای تحول یافته‌اند که اکنون برای بیان برخی وجهیت‌ها مانند امری، خواستاری و نامحقق نیز به کار می‌روند. این مقاله به توصیف و تحلیل ساخت‌های آینده‌ساز در جوشقانی می‌پردازد و در پی پاسخ‌گویی به این پرسش است که تحول تاریخی و روند دستوری‌شدگی که منجر به ایجاد چنین ساخت‌هایی شده است، چه بوده است، و از سوی دیگر، کاربردهای جدیدی که این ساخت‌ها پیدا کرده‌اند چرا و چگونه ایجاد شده است؛ در این میان ارتباط زمان آینده با وجهیت فعل و به‌ویژه وجهیت خواستاری، امری و نامحقق محور اصلی بحثی است که به بررسی کاربرد ساخت‌های آینده‌ساز در جوشقانی می‌پردازد.

جوشقانی یا به زبان محلی گوشگونی *Gušguni* یکی از زبان‌های مرکزی ایران است که خود زیرشاخه‌ای از زبان‌های شمال غربی ایران (گویش‌های شمال غربی) است و در شهر کوچک جوشقان در ۱۰۰ کیلومتری شمال شهر اصفهان و ۱۰ کیلومتری میمه صحبت می‌شود (Borjian, 2010). جوشقانی همانندی‌هایی با دیگر زبان‌های جنوب کاشان مانند میمه‌ای، قهرودی و ابیانه‌ای دارد و به‌همراه این گونه‌ها شاخه شمال شرقی از زبان‌های مرکزی ایران را تشکیل می‌دهند (Windfuhr, 1991).

داده‌های این مقاله برگرفته از پیکره گفتاری است که در چارچوب مستندسازی جوشقانی (Taheri, 2017) تهیه شده است و در گنجینه زبان‌های درخطر جهان^۲ وابسته به مرکز سواس^۳ دانشگاه لندن آرشیو شده است. این پیکره شامل تعدادی فایل صوتی و ویدیویی از جوشقانی است که برخی از آن‌ها آوانویسی شده‌اند و ترجمه فارسی نیز دارند. فایل‌های صوتی، ویدیویی و متنی این پیکره از شماره ۰۰۰۱ تا ۰۰۸۲ شماره‌گذاری شده‌اند و ارجاع‌هایی که در متن مقاله به این پیکره داده شده است، به شماره این فایل‌ها ارجاع می‌دهد. در مواردی که به داده‌های تکمیلی نیاز بوده است، نگارنده به‌صورت میدانی گردآوری کرده است.

۲. چارچوب نظری

وقتی از زمان به‌عنوان یکی از ویژگی‌های دستوری فعل سخن می‌گوییم، معمولاً بین سه زمان گذشته، حال و آینده تمایز می‌نهیم؛ اما واقعیت این است که بیشتر زبان‌ها هر سه زمان را به روش ساختوازی بیان نمی‌کنند. رایج‌ترین نظام ساختوازی برای بیان زمان، گذشته در برابر ناگذشته یا آینده در برابر ناآینده است. اما کم نیستند زبان‌هایی که برای هر سه زمان یک ساخت ساختوازی یا نحوی دارند (Kroeger, 2005: 147). آینده زمانی تعریف شده است که وضعیتی را در زمان بعد از لحظه حال قرار می‌دهد (Comrie, 1985: 43). بایی و همکاران (1994: 244) کاربرد اصلی آینده را در پیشگویی رخدادی می‌دانند که بعد از لحظه سخن گفتن رخ خواهد داد یا قرار است رخ دهد. در زبان‌هایی که درجات مختلفی از دوری و نزدیکی را در آینده نشان می‌دهند، دو ساخت برای آینده دارند، یکی آینده دور و دیگری آینده نزدیک (Comrie, 1985: 46). این از آن جهت است که آینده تنها می‌تواند پیش‌بینی شود و این پیش‌بینی اجازه می‌دهد که تناوب‌های زمانی در زمان آینده شکل بگیرد و سپس به یک دوره زمانی محدود شود. از این جهت نوعی تقارن بین زودتر و دیرتر در زمان آینده شکل می‌گیرد (Timberlake, 2007).

1. imperfect

2. www.elararchive.org

3. SOAS

در بیشتر زبان‌ها دیده می‌شود که آینده نه تنها با زمان، بلکه با وجهیت هم ارتباط تنگاتنگی دارد. هر نوع بیانی درباره آینده، یک ارزیابی از وجهیت نیز هست؛ ارزیابی درباره امکان وقوع رخدادی که در زمان بعد از لحظه گفتار رخ خواهد داد. از جهات دیگر بسیار پیش می‌آید که زمان آینده برای رخدادهایی که کمتر عملی هستند نیز به کار می‌رود. همچنان که آینده در برخی زبان‌ها برای بیان الزام هم به کار می‌رود؛ زیرا پیشگویی درباره آینده می‌تواند چنان الزام نیز برداشت شود (Timberlake, 2007). ارتباط آینده با دیگر وجهیت‌ها نیز در زبان‌های جهان دیده شده است؛ یکی از این وجهیت‌ها وجهیت نامحقق^۱ است. در برخی زبان‌ها کاربرد دو ساخت متفاوت برای حال و آینده به‌خاطر نظام زمان در آن زبان‌ها نیست، بلکه به‌خاطر نظام وجهی^۲ است. در این زبان‌ها یک تمایز اساسی بین وجهیت محقق^۳ و نامحقق^۴ وجود دارد. در حالی که وجهیت محقق وضعیتی را بیان می‌کند که رخ داده است یا دارد رخ می‌دهد، نامحقق بیان‌کننده وضعیتی فرضی است که با تردید همراه است و بیان‌کننده پیشگویی نیز است که شامل پیشگویی درباره آینده نیز می‌شود. در چنین زبان‌هایی استفاده از آینده یکی از روش‌های ممکن برای بیان وجهیت نامحقق است (Comrie, 1985: 45).

آینده دو کاربرد وجهی دیگر دارد که هر دو از مفهوم پیشگویی زمان آینده تحول می‌یابند. یکی کاربرد آینده برای امر است (مانند انگلیسی *you will go to bed*) که در آن پیشگویی در یک گفتار غیرمستقیم در معنای امر به کار می‌رود. مورد دوم کاربرد آینده در بیان احتمال است، مانند انگلیسی *that will be Todd* که برای مثال موقع زنگ خوردن تلفن ممکن است بر زبان آورده شود. این کاربرد نیز در اصل نوعی پیشگویی است، هر چند پیشگویی درباره امری است که در زمان حال دارد رخ می‌دهد (Bybee & Dahl, 1989: 93).

مفهوم دیگری که با ساخت آینده ارتباط دارد، مفهوم قطعیت یا امکان رخ دادن کار در زمان آینده است. در شماری از زبان‌های جهان جفت ساخت‌هایی برای آینده وجود دارند که افزون بر بیان پیشگویی، بر میزان قطعیت رخدادی که رخ خواهد داد از دید گوینده نیز دلالت می‌کنند. این کاربرد به نام آینده قطعی و آینده احتمالی شناخته می‌شود. آینده قطعی نشان می‌دهد که گوینده تأکید دارد که یک رخداد در آینده مطمئناً انجام خواهد گرفت؛ در نتیجه، نوعی اطمینان مطلق در پیشگویی این آینده وجود دارد. اما آینده احتمالی بیان می‌کند که گوینده درباره رخدادی که در آینده رخ خواهد داد اطمینان ندارد و از این رو، در انجام پیشگویی یقین ندارد (Bybee, et al. 1994: 247).

رویکرد در زمانی در بررسی چگونگی شکل‌گیری ساخت‌های آینده‌ساز نشان می‌دهد که بیشتر ساخت‌های آینده از دستوری‌شدگی واژه‌ها یا فعل‌های کمکی تحول می‌یابند که بیان‌کننده مفهوم خواست، الزام یا «حرکت به‌سمت چیزی» بوده‌اند. آنچه در روند دستوری‌شدگی ساخت‌های آینده دیده می‌شود، این است که خاستگاه آینده اغلب واژه‌هایی است که معنای زمانی ندارند؛ اما در روند دستوری‌شدگی به‌تدریج مفاهیم زمانی پررنگ‌تر می‌شود تا اینکه منجر به ایجاد زمان آینده می‌شود. از سوی دیگر، ساخت‌های آینده‌سازی که در زبان‌ها شکل گرفته‌اند، در ادامه روند دستوری‌شدگی به‌تدریج به‌سمتی تحول می‌یابند که حالت الزامی پیدا کنند. انگلیسی زبانی است که ساخت‌های آینده آن در اثر دستوری‌شدگی به همین شکل ایجاد شده است و در ادامه دستوری‌شدگی به‌سمتی پیش می‌رود که ساخت‌های آینده آن دارند معنای الزامی می‌گیرند. در روند دستوری‌شدگی ساخت‌های آینده‌ساز چند دگرگونی اساسی رخ می‌دهد، در کنار افزایش کاربردشناختی این ساخت‌ها، شاهد کاهش معنایی در عنصر آینده‌ساز هستیم، چنان که در انگلیسی فعل خواستاری مانند *she wants to leave* به‌روشنی معنای خواستاری در آن پررنگ است؛ اما هنگامی که تحول می‌یابد و برای بیان پیشگویی به کار می‌رود، مثلاً در جمله *it will rain*، معنای خواستاری آن زدوده شده است. دگرگونی دیگر کاهش صورت آوایی عنصر آینده‌ساز است، به‌گونه‌ای که ممکن است با فعل اصلی جوش بخورد و همانند یک وند به آن پیوسته شود، چنان که در انگلیسی $I\ will > I'll$

1. irrealis

2. modal

3. realis

4. irrealis

می‌بینیم (Dahl, 2006).

بایی و همکاران (1991:25) دیدگاه متفاوتی دربارهٔ ارتباط آینده با وجهیت دارند. آن‌ها معتقدند هنگامی که یک ساخت آینده برای بیان وجهیت‌هایی مانند خواست، الزام یا امکان نیز به کار می‌رود، به این دلیل نیست که این وجهیت‌ها سپس از مفهوم آینده شکل می‌گیرند، بلکه به این دلیل است که این مفاهیم وجهی در پیشینهٔ واژگانی ساخت آینده حضور داشته‌اند. تنها راهی که یک ساخت آینده بتواند برای بیان چنین وجهیت‌هایی به کار رود این است که چنین مفاهیمی را از خاستگاه اصلی خود حفظ کرده باشد. آن‌ها در بررسی رابطه وجهیت با آینده سه نوع وجهیت را از هم متمایز می‌کنند: ۱. وجهیت عامل‌گرا^۱ (شامل آرزو، الزام، توانایی، احتمال و اجازه)؛ ۲. وجهیت شناختی^۲ (شامل امکان و احتمال) و ۳. وجهیت گوینده‌گرا^۳ (شامل امری، سفارشی و خواستاری^۴). از میان این سه، وجهیت عامل‌گرا رایج‌ترین خاستگاه برای ساخت‌های آینده است و آینده‌های شکل‌گرفته از این وجهیت‌ها در بیشتر موارد ردپایی از معنای واژگانی اولیهٔ خود را حفظ می‌کنند و تنها آن را به تدریج از دست می‌دهند. معنی ضمنی این واقعیت این است که ساخت آینده‌ای که از این وجهیت‌ها تحول یافته است، در واقع ساختی جوان است. آن‌ها معتقدند براساس کاربردهایی که هر کدام از این وجهیت‌ها در کنار کاربرد آینده می‌توانند داشته باشند، در روند دستوری‌شدگی ساخت آینده از این وجهیت‌ها چهار گام معنایی را می‌توان بازشناخت. در گام نخست، آینده‌هایی قرار دارند که در کنار آینده تمام جنبه‌های وجهیت عامل‌گرا یعنی آرزو، الزام و توانایی را نیز بیان می‌کنند، این گونه جوان‌ترین نوع آینده است و سرآغاز تحول به آینده محسوب می‌شود. در گام دوم، ساخت آینده در کنار کاربرد در معنای آینده، همچنان وجهیت خاص‌تر خواست، احتمال و قصد را بیان می‌کند. مانند آنچه در انگلیسی دربارهٔ will (با خاستگاه آرزویی و از فعلی در معنای «خواستن») و shall (با خاستگاه الزام و از فعلی در معنای «بایستن») می‌بینیم. این دو فعل کمکی در مرحلهٔ میانی تحول از وجهیت عامل‌گرا به کاربرد پیشگویی و آینده هستند و این مرحله‌ای هست که این عناصر در معنای «قصد و نیت» به‌ویژه در کنشگر اول شخص به کار می‌روند. وقتی در انگلیسی گفته می‌شود I will get you a map، مفهوم «قصد و نیت» می‌تواند برگرفته از هر کدام از وجهیت‌های عامل‌گرا باشد؛ زیرا وقتی گوینده در اول شخص می‌گوید که چه می‌خواهد انجام دهد یا چه باید انجام دهد، در واقع این بیان‌کنندهٔ قصد گوینده از انجام آن کار است. کاربرد وجهیت در بیان قصد و نیت پیوندی مهم در زنجیرهٔ تحولی است که منجر به ساخت آینده می‌شود. گام سوم شامل همهٔ ساخت‌هایی می‌شود که تنها کاربرد آینده دارند. این مرحله باز نمود دوره‌ای است که کاربردهای وجهی فرسایش یافته و هیچ کاربرد وجهی دیگری هنوز تحول نیافته است. اگر ساخت آینده‌ای تنها نشان‌دهندهٔ پیشگویی و آینده و نه چیز دیگری باشد، می‌توان گفت از نظر معنایی در گام سوم قرار دارد. گام چهارم که مرحلهٔ پایانی است، ساخت‌های آینده‌سازی هستند که افزون بر آینده و پیشگویی، کاربردهای وجهیت شناختی یا گوینده‌گرا نیز یافته‌اند. مثلاً در انگلیسی کاربرد must در معنی احتمال‌شناختی خیلی متأخرتر از کاربرد آن در معنای الزام است.

بایی و داهل^۵ (1989) در بررسی چگونگی شکل‌گیری و تکوین آینده، مهمترین خاستگاه‌های واژگانی آینده را این سه گونه می‌دانند: ۱. فعل کمکی با معنی «خواستن» یا «آرزو کردن» یا یک تکواژ اشتقاقی آرزویی که خود ممکن است تحول یافته از فعلی در معنای «خواستن» یا «آرزو کردن» باشد. نمونه‌های چنین آینده‌ای در انگلیسی، صربی-کرواتی، مندرین و سواهیلی دیده می‌شود؛ ۲. ساختاری با معنای «رفتن به سمت یک هدف»، مانند انگلیسی be going to، که شامل یک فعل حرکتی است که در نمود درجریان صرف

1. agent-oriented

2. epistemic

3. speaker-oriented

4. optative

5. Ö. Dahl

می‌شود و یک سازه با حالت به‌ای^۱ (حالت دستوری یا واژه‌ای که نشان‌دهنده حرکت به سمت چیزی است). نمونه‌های این ساخت در زبان‌های هوسا،^۲ هایتی^۳ و کریول^۴ دیده می‌شود؛^۳ فعلی در معنی «بایستن» به همراه یک فعل ربطی و یک فعل اصلی نایستا^۵. نمونه این ساخت را در زبان‌های رومی غربی و کره‌ای می‌توان دید. بررسی تاریخی تحول آینده در انگلیسی نشان می‌دهد هر کدام از ساخت‌های آینده‌ساز در انگلیسی از همین سه خاستگاه تحول یافته‌اند. shall تحول یافته از فعلی در معنای «بایستن» است، will تحول یافته از فعلی در معنای «خواستن» است و be going to هنوز در میانه راه تحول به آینده است و مفهوم اصلی خود را حفظ کرده است. معناشناسی خاستگاه هر یک از این ساخت‌ها نشان می‌دهد که هر ساخت معنای خاصی دارد که نیاز به حضور یک کنشگر جاندار و ارادی و یک فعل معلوم دارد. از سوی دیگر، هر سه خاستگاه واژگانی آینده در انگلیسی یعنی shall, will و be going to تا اندازه‌ای در مراحل اولیه خود برای بیان «قصد و هدف» به کار می‌رفتند و حتی بعد از اینکه تحول یافته‌اند و برای بیان پیشگویی به کار می‌روند، هنوز مفهوم اصلی در کاربرد آینده در بیان قصد و هدف در انگلیسی حفظ شده است. باید گفت که کاربردهای وجهی آینده در انگلیسی در معنای هدف، خواست و الزام به خاطر خاستگاه تاریخی آینده در انگلیسی است، چنان که تفاوتی را که در انگلیسی نو بین کاربردهای shall, will و be going to دیده می‌شود، در خاستگاه تاریخی آن‌ها می‌توان ردیابی کرد.

۳. پیشینه تحقیق

پیشینه مهم‌ترین پژوهش‌هایی که درباره مبانی نظری ساخت آینده انجام گرفته است، در بخش چارچوب نظری بررسی شدند و نیازی به طرح مجدد آن‌ها در اینجا نیست. در این بخش به اجمال به پژوهش‌هایی پرداخته می‌شود که به بررسی ساخت‌های آینده‌ساز در زبان‌های مرکزی ایران به‌ویژه شاخه شمال شرقی که جوشقانی متعلق به آن است، پرداخته می‌شود. نخستین بار **ویندفور** (1991) به وجود ساختی برای آینده در تعدادی از گویش‌های اطراف کاشان مانند ابوزیدآبادی، قهرودی، ایبانه‌ای و جوشقانی اشاره کرد که با ادات kām ساخته می‌شود و همان‌جا یادآور می‌شود که این ادات در عبارت‌های شرطی هم به کار می‌رود. ویندفور همچنین به وجود ساختی برای آینده نزدیک و آینده امری در ایبانه‌ای اشاره می‌کند. **فتحی بروجنی** (۱۳۹۲: ۱۱۵) در توصیف دستور میمه‌ای به وجود تنها یک ساخت آینده در این زبان اشاره می‌کند که با آمدن ادات kom/komi پیش از صورت گذشته ساده فعل ساخته می‌شود. **لکوک**^۶ (2002: 172) در کتابی که توصیف تعدادی از زبان‌های مرکزی ایران در اطراف کاشان و نطنز پرداخته است، به وجود آینده امری در ایبانه‌ای اشاره کرده است. **اسماعیلی** (۱۳۹۶) به بررسی دو ساخت آینده در ایبانه‌ای و طره‌ای از زبان‌های مرکزی ایران در اطراف نطنز پرداخته است و وجود همین دو ساخت را در برخی زبان‌های مرکزی دیگر در اطراف کاشان و نطنز تأیید کرده است. وی یکی از این دو ساخت را که در این تحقیق آینده نزدیک نامیده شده است، آینده تصریفی یا آینده اخباری دانسته است و کاربرد آن را برای بیان آینده نزدیک و حتمی بودن عمل فعل دانسته است. ساخت دیگر را آینده ترکیبی نامیده است که با kōm و مصدر مرخم یا ستاک گذشته ساخته می‌شود و برابر با آن ساختی است که در این مقاله با نام آینده دور بررسی خواهد شد. **اسماعیلی** در بخش دیگری از مقاله خود به کاربرد آینده نزدیک در بیان آینده روایی یا آینده تاریخی اشاره می‌کند. وی اما اشاره‌ای به گونه سوم ساخت آینده، یعنی آینده امری، در این دو زبان نمی‌کند. اما در مثال ۱۹ از داده‌های وی فعل bur-iš-a «بعداً بیا» دیده می‌شود که نمونه‌ای از آینده امری است. **اسماعیلی** (۱۳۹۹) سپس به وجود آینده امری در ایبانه‌ای پی می‌برد و در مقاله دیگری به بررسی آینده امری در ایبانه‌ای می‌پردازد. وی با بررسی آینده امری در دیگر زبان‌های جهان و

1. allative
2. Hausa
3. Haiti
4. Creole
5. non finite
6. P. Lecoq

به‌ویژه چند زبان هندواروپایی، مانند سنسکریت و لاتین، از این زاویه که وجه امری اساساً مقوله‌ای مربوط به زمان آینده است، وجود چنین ساختی را در ابیانه‌ای تبیین کرده است. در بیشتر بخش‌های مقاله، اسماعیلی بررسی جامعی از ویژگی‌های صرفی این ساخت در ابیانه‌ای انجام داده است؛ اما اینکه چرا چنین ساختی که در زبان‌های ایرانی از نظر تاریخی آینده‌ساز بوده است و اکنون در شماری از زبان‌های مرکزی کاربرد امر هم یافته است، موضوعی است که به آن پرداخته است و هنوز نیاز به بررسی بیشتر دارد. درباره ساخت‌های آینده‌ساز در جوشقانی برجیان^۱ (2010) معتقد است آینده در جوشقانی با حال اخباری بیان می‌شود، اما از زرگری نقل می‌کند که ساختی نیز وجود دارد که با آمدن komi قبل از ستاک گذشته فعل ساخته می‌شود؛ مانند komi rāstima «خواهیم بافت». با این حال برجیان به وجود ساخت‌های دیگری برای آینده در جوشقانی اشاره نمی‌کند. در تمام پژوهش‌هایی که به ساخت‌های آینده در زبان‌های مرکزی ایران پرداخته‌اند، به چگونگی شکل‌گیری این ساخت‌ها پرداخته نشده است و تحلیلی درباره چرایی کاربرد آن‌ها برای وجه امری، خواستاری و شرطی نامحقق انجام نگرفته است و به‌ویژه آینده نزدیک و آینده امری هنوز جای بررسی بیشتر دارد.

۴. بحث و بررسی

در حالی که بیشتر زبان‌های ایرانی نو ساخت خاصی برای آینده ندارند و در چارچوب نظام گذشته-ناگذشته بیشتر از حال ناقص برای بیان آینده استفاده می‌کنند؛ اما در شاخه شمال شرقی از زبان‌های مرکزی ایران می‌بینیم که یا ساخت‌های کهن آینده‌ساز حفظ شده است یا اینکه ساخت‌های جدیدی برای بیان آینده ایجاد شده است. جوشقانی یکی از زبان‌های مرکزی است که ساخت سه‌گانه‌ای برای زمان آینده دارد. شامل آینده نزدیک، آینده دور و آینده امری. همچنان که در پیشینه پژوهش اشاره شد این نظام سه‌گانه در شماری دیگر از زبان‌های مرکزی ایران مانند ابیانه‌ای نیز دیده می‌شود. در این بخش ضمن توصیف هر یک از این سه ساخت، کاربردهای آن بررسی می‌شود و در چارچوب ارتباط آینده با وجهیت‌های مختلف و نیز بررسی تحول تاریخی این ساخت‌ها، چگونگی شکل‌گیری کاربردهای این ساخت‌ها تحلیل خواهند شد.

۴-۱. آینده نزدیک

آینده نزدیک در جوشقانی با افزودن پیشوند ba- به صرف حال ناقص فعل ساخته می‌شود و حال ناقص خود با افزودن وند a- (در فعل‌هایی که با واکه آغاز می‌شوند att-) ساخته می‌شود. پیشوند ba- هم نشانه نمود کامل و هم وندی برای وجه التزامی و امری است. به این ترتیب، آینده نزدیک با داشتن پیشوند ba- از حال ناقص و با داشتن میانوند a- از حال التزامی باز شناخته می‌شود. صرف مفرد آینده نزدیک در مقایسه با حال ناقص و حال التزامی از فعل‌های aos-/hoft- «خواهیدن»، hrin-/hri- «خریدن» و ras-/rasâ- «رسیدن» در جدول زیر آمده است (برگرفته از Taheri, 2017: 0003):

جدول ۱- صرف آینده نزدیک در مقایسه با حال ناقص و التزامی

Table 1- Singular forms of near future vs. imperfect and subjunctive present

1sg.	2sg.	3sg. m/f	
aosam	aosē	aose/aosea	حال ناقص
bahrinam	bahrinē	bahrine/bahrinea	حال التزامی
baarasam	baarasē	baarase/baarasea	آینده نزدیک

¹ H. Borjjan

با توجه به اینکه در جوشقانی دو واژه پیاپی ناهمسان بدون ادغام شدن می‌توانند در پی هم بیایند (مثال‌های مربوط به صرف حال ناقص را در جدول بالا ببینید)، از این جهت من ترجیح داده‌ام برای آنکه ساخت آینده نزدیک را بهتر بتوان درک کرد از ادغام *ba-* و *a-* پرهیز کنم، در حالی که طاهری (2017) صرف آینده نزدیک فعل رسیدن را به صورت *bārasam* و مانند این نشان داده است که *ā* نشان دهنده ادغام دو واژه *a* هست.

کاربرد اصلی آینده نزدیک برای بیان رخدادی است که در زمانی نزدیک به زمان حال و به زودی انجام خواهد گرفت و البته گوینده در پیش‌بینی رخدادی که روی خواهد داد، اطمینان دارد:

1. *tâ enna baasāsājiye vo engâr baabu*
تا اینجا ساختن.NFUT¹.PASS.3SG و متوقف شدن.NFUT.3SG

«به زودی تا اینجا ساخته خواهد شد و بعد متوقف خواهد شد.» (Taheri, 2017: 0010)

2. *man endia ya kâri dâram baattam*
من اینجا.DEF یک کار.INDEF داشتن.PRS.1SG آمدن.NFUT.1SG

«من اینجا یک کاری دارم، به زودی خواهم آمد.» (Taheri, 2017: 0011)

3. *nin kia tâ ya sât bi baarušiyē*
این خانه این یک ساعت دیگر فروختن.NFUT.PASS.3SG

«این خانه تا یک ساعت دیگر فروخته خواهد شد.» (Taheri, 2017: 0001)

همچنان که گفته شد، آینده نزدیک برای بیان قطعی بودن رویداد نیز به کار می‌رود. در مثال‌های زیر افزون بر اشاره به اتفاقی که قرار است در آینده‌ای نزدیک رخ دهد، تأکید بیشتر بر قطعی بودن اتفاقی است که قرار است رخ دهد:

4. *vačia del=em š=ai=š sail ba=š=abare*
بیچه.DEF دل=1SG 3SG=خواه.PRS.3SG=3SG سیل NFUT=3SG=بردن.IMPF.PRS.3SG

«پسره را دلم خیلی می‌خواهد، [باید بروم سراغش، وگرنه] حتماً سیل او را خواهد برد.» (Taheri, 2017: 0010)

5. *man našam ke xedmat keram baamiram*
من رفتن.NEG.IMPF.PRS.1SG که خدمت کردن.SUB.1SG مردن.NFUT.1SG

«من نمی‌روم که خدمت سربازی کنم، [اگر بروم] حتماً خواهم مرد.» (Taheri, 2017: 0013)

واژه‌بست‌های ضمیری می‌توانند به صورت میان‌بست بین *ba-* و صرف حال ناقص فعل اصلی قرار بگیرد، مانند *ba-š-ainima* «(به زودی) او را خواهیم دید» و *ba=m=agirinda* «من را خواهند گرفت» در مثال‌های زیر:

6. *sabâ ba=š=ainima*
فردا FUT.=3SG=دیدن.IMPF.PRS.1PL

«فردا او را خواهیم دید.» (Taheri, 2017: 0001)

¹. near future

7. *ba=m=agirinda*   *pedar=em bar attârinda*
 FUT=1SG=IMPF.PRS.3PL   پدر=1SG   بیرون   آوردن.IMPF.PRS.3PL
 «به‌زودی من را خواهند گرفت و پدرم را در می‌آورند» (Taheri, 2017: 0013)

آینده نزدیک به فراوانی در کاربرد آینده‌روایی نیز به کار می‌رود. در روایت کردن آنچه که در گذشته رخ داده است، در کنار حال ناقص از آینده نزدیک نیز استفاده می‌شود. معمولاً بعد از فعلی که نمود حال ناقص دارد:

8. *bašoa*   *tâ kia-š nin asba-š âr-agire*
 رفتن.PST.3SG.F   تا   خانه=3SG   این.M   اسب=3SG   برداشتن.PRS.IMPF.3SG

vo nerâ norâ ba=š=agerne
 و   این طرف   آن طرف   گرداندن.IMPF.PRS.3SG
 «رفت تا خانه‌اش، این اسب را بر می‌دارد و بعد آن را این طرف و آن طرف می‌گرداند» (Taheri, 2017: 0024)

9. *bar darabendinda vo bar attinda vo*
 در   بستن.PRS.IMPF.3PL   و   آمدن.PRS.IMPF.3PL   و

ba-attinda

NFUT-آمدن.PRS.IMPF.3PL

«در را می‌بندند و بیرون می‌آیند و بعد می‌آیند» (Taheri, 2017: 0025)

در باره صورت منفی آینده نزدیک با توجه به اینکه در جوشقانی وند منفی ساز *na-* یک وند نشانه‌زدا^۱ است و به کار رفتن آن مانع از کاربرد یکی از وندهای *a-* و *ba-* می‌شود (Borjian, 2010)، وجود صورت منفی برای آینده نزدیک مورد تردید است. اما به نظر می‌رسد در جوشقانی آینده نزدیک منفی با حذف وند *ba-* و نگهداشتن وند نمود ناقص *a-* از حال ناقص که آن را در صورت منفی ندارد، متمایز می‌شود. مانند مثال (۱۰) که آینده نزدیک *naamirinda* «نخواهند مرد» که در کاربرد آینده‌روایی به کار رفته است و در برابر صورت حال ناقص *namirinda* «نمی‌میرند» قرار می‌گیرد.

10. *nin miš o vara da Karim adinda vo*
 این   میش   و   بره   به   کریم   دادن.PRS.IMPF.3PL   و

na-amirinda

NEG-مردن.PRS.IMPF.3PL

«این میش و بره را به کریم می‌دهند، ولی بعد نمی‌میرند» (Taheri, 2017: 0030)

¹. demarcative

داده‌های میدانی نگارنده نیز وجود آینده امری منفی را تأیید می‌کند، مانند مثال (۱۱) و به‌ویژه مثال (۱۲) که ضمیر واژه‌بست که بین وند منفی‌ساز و فعل حال ناقص فاصله انداخته است، به‌روشنی کاربرد همزمان $na- + a-$ را نشان می‌دهد:

11. hat ke *na-ašma* hãčim
 حالا که NEG. رفتن.PRS.IMP.F.1PL نشستن.IMP.2SG
 «حالا به این زودی که نخواهیم رفت، بنشین» (داده‌های میدانی نگارنده)

12. išav *na=š=ainima*
 امشب NEG=3SG=دیدن.PRS.IMP.F.1PL
 «امشب او را نخواهیم دید» (داده‌های میدانی نگارنده)

اسماعیلی (۱۳۹۶) درباره ابیانه‌ای و طره‌ای مدعی است که این ساخت صورت منفی ندارد؛ اما به نظر نگارنده مثال‌های ارائه‌شده ایشان خلاف گفته‌شان را نشان می‌دهد. همان‌طور که در ابیانه‌ای $ba-šon$ «بروم» در برابر $be-šon$ «خواهم رفت» قرار می‌گیرد و $be-$ نشان‌دهنده ترکیب نشانه آینده و وند نمود ناقص یعنی $ba= + a-$ است؛ پس در $ne-šon$ «نمی‌روم/نخواهم رفت» نیز $ne-$ شکل گرفته از $na- + a-$ است. با این همه برای جوشقانی نیز هم نگارنده و هم گویشورانی که داده‌های میدانی را برای نگارنده فراهم کرده‌اند درباره کشش واژه a در $naa-$ ساخت آینده نزدیک منفی اطمینان کامل ندارند.

آینده نزدیک بعد از آینده ساده رایج‌ترین ساخت آینده در زبان‌های جهان است. بیشتر ساخت‌های آینده نزدیک از نوع آینده نمودی^۱ هستند که علاوه بر تمایز زمانی که با زمان حال ایجاد می‌کنند، می‌توانند برای ایجاد تفاوت‌های وجهی و یا نمودی نیز به کار روند (Bybee et al., 1994: 244). در جوشقانی آینده نزدیک افزون بر تمایز زمانی آشکاری که با زمان حال ایجاد می‌کند، این کاربرد وجهی را نیز دارد که برای بیان قطعیت عمل به کار می‌رود و از این جهت در برابر آینده دور قرار می‌گیرد. اما از نظر نمود تمایز آشکاری با حال ناقص ندارد و هم‌راستا با حال ناقص به کار می‌رود. در این صورت بحث مهم این است که وند $ba-$ که برای ساخت آینده از حال ناقص به کار می‌رود، در اصل وند نمود کامل بوده است یا وجه التزامی. در بسیار از زبان‌ها در بافتی که ارجاع زمانی به آینده وجود دارد، حال ناقص گرایش دارد که در کاربرد زمان آینده هم استفاده شود؛ از سوی دیگر، مضارعی که برای بیان آینده به کار می‌رود، اغلب برای بیان نمود در جریان و پیاپی و نیز حال روایی نیز کاربرد دارد (Bybee et al., 1994: 276). بایبی و همکاران (1994: 275) معتقدند ساخت‌های آینده‌ای که نمود کامل را بیان می‌کنند، کاربرد نمودی آن‌ها اغلب در بافت مشخص می‌شود، نه اینکه نقطه پایان یافتن و کامل شدن عمل را نشان دهند. از این جهت می‌توان گفت $ba-$ در ساخت آینده نزدیک در اصل همان نشانه وند کامل هست که در جوشقانی در ساخت فعل‌های گذشته ساده، نقلی و بعید نیز کاربرد دارد و به‌عنوان نشانه نمود کامل در ساخت آینده نزدیک به کار رفته است تا از حال ناقص متمایز شود.

۲-۴. آینده دور

آینده دور در جوشقانی ساختی ترکیبی^۲ است که در بیشتر زبان‌های اطراف کاشان و نظیر به‌عنوان آینده دور یا تنها ساخت آینده هم دیده می‌شود. آینده دور با آمدن $komi$ یا kom قبل از ستاک گذشته فعل اصلی (از نگاه تاریخی در اصل مصدر مرخم) ساخته می‌شود. در برخی از گویش‌های مرکزی مانند میمه‌ای که تنها یک ساخت برای آینده دارند، برابر این واژه برای ساخت آینده عمومی به کار می‌رود

¹. aspectual future

². periphrastic

(فتحی بروجنی، ۱۳۹۲: ۱۱۵). در جوشقانی اما ویژگی‌های صرفی این ساخت در فعل‌های ناگذر با گذرا متفاوت است. در فعل‌های ناگذر komi بدون آنکه شناسه بگیرد قبل از ستاک گذشته فعل اصلی می‌آید و فعل اصلی با گرفتن شناسه‌های گذشته صرف می‌شود؛ مانند komi šoam «خواهم رفت»، komi šoinda «خواهند رفت». اما در فعل‌های گذرا ساخت ارگتیو به کار می‌رود و فعل اصلی شناسه نمی‌گیرد، به جای آن ضمیر واژه‌بستی قبل از ستاک گذشته می‌آید که شمار و شخص فعل را مشخص می‌کند؛ مانند kom-em kašt «خواهم کاشت»، kom-ešun pâ «خواهند پخت» (Taheri, 2017: 0003).

بیشترین کاربرد آینده دور برای بیان آینده دور و عموماً نامشخص هست و از این جهت در برابر آینده نزدیک قرار می‌گیرد. همزمان نوعی احتمال و عدم قطعیت نیز در کاربرد این آینده وجود دارد که از این جهت نیز در برابر آینده نزدیک قرار می‌گیرد که قطعیت در انجام کاری را در آینده بیان می‌کند. مانند نمونه‌های زیر:

13. nin deraxta ke kerm ba=š=xarda komi -vuškâ
 این درخت DEF.M که کرم PRF=3SG=خورده.PTCP FFUT¹ -خشکیدن PST.3SG
 «این درخت که کرم آن را خورده است، (احتمالاً) خواهد خشکید» (Taheri, 2017: 0001)

14. pâyiz ke bae iyye=mun komi -kašt
 پاییز که آمدن SUB.PRS.3SG جو=1PL FFUT -کاشتن PST.STEM
 «پاییز که بیاید، جو خواهیم کاشت» (Taheri, 2017: 0001)

در مثال زیر آینده دور در جمله جواب شرط آمده است و برای بیان کاری به کار رفته است که انجام گرفتن آن در آینده مشروط به محقق شدن شرایطی در زمان حال است. این کاربرد برای درک ارتباط آینده دور با وجه شرطی و وجه نامحقق که در ادامه بررسی خواهد شد، اهمیت دارد:

15. gandom i Gušgun aga u š=âdinda nun
 گندم EZ جوشقان اگر آب 3SG=دادن SUB.PRS.3PL نان

kömi -da aga u š=ânadinda nun nakömi -da
 FFUT -دادن PST.ST اگر آب 3SG=دادن SUB.PRS.NEG.3PL نان NEG.FFUT -داشتن PST.ST
 «گندم جوشقان را اگر آبش بدهند، نان خواهد داشت، اگر آبش ندهند، نان نخواهد داشت» (Taheri, 2017: 0050)

آینده دور برای بیان وجه شرطی نامحقق نیز به کار می‌رود، که بیشتر در جمله شرط (جمله پایه) به کار می‌رود؛ اما در جمله جواب شرط (جمله پیرو) هم می‌آید. در این کاربرد kom که گاهی به صورت kâm هم به کار می‌رود، بعد از صورت گذشته ساده فعل اصلی می‌آید و بعد از آن نیز صرف حال اخباری از فعل bâ- قرار می‌گیرد که -bâ باید صورت خواستاری ۳-مفرد از فعل «بودن» باشد (بسنجید با فارسی قدیم فعل دعایی باد و بادا)؛ مانند bahofta kom bâinda «اگر خوابیده بودم»، bahofta kom bâânda «اگر خوابیده بودند». فعل‌های گذرا ساخت ارگتیو دارند و فعل اصلی و فعل کمکی -bâ هر دو شناسه نمی‌گیرند، به جای شناسه ضمیر واژه‌بستی قبل از فعل

¹. far Future

اصلی به‌عنوان عامل فعل می‌آید؛ مانند «اگر گفته بودم» *ba-m vâta kom bâ* «اگر گفته بودند» (Taheri, 2017: 0003). در مثال ۱۶ و ۱۷ در جمله شرط و در مثال ۱۸ هم در جمله شرط و هم در جواب شرط به کار رفته است:

16. *nen=emun aga nârda-kom-bâ janiun nârâhat boinda*
 بودن.PST.3PL ناراحت زن. PL بادا- FFUT-PCP. آوردن.NEG. اگر 1PL=این
 «این را اگر نیاورده بودیم، زنها ناراحت می‌شدند» (Taheri, 2017: 0024)

17. *man aga nemek=eš=em na-češâ-kom-bâ*
 بادا- FFUT-NEG. چشیدن.PST.ST. 3SG=1SG نمک اگر من

xiânat=em ba-karda
 کرده.PTCP. 1SG خیانت

«من اگر نمکش را نچشیده بودم، خیانت کرده‌ام» (Taheri, 2017: 0025)

18. *aga kâmâ=mun-zunâ ke ba=mun-vâta-kom-bâ*
 بادا- FFUT-PTCP. گفته-1PL که
 اگر FFUT=1PL- دانستن.PST.ST

«اگر دانسته بودیم که گفته بودیم» (Taheri, 2017: 0024)

همین ساخت برای بیان وجه خواستاری نیز کاربرد دارد:

19. *šâlâ tâ hat barasâ-kâm-bâinda*
 3PL. بادا- FFUT-PTCP. رسیده اکنون تا کاشکی

«کاشکی تا حالا رسیده باشند» (Taheri, 2017: 0001)

تحول تاریخی و روند دستوری شدگی

برای بررسی چگونگی شکل‌گیری آینده‌ساز، لازم است روند تحول تاریخی واژه *kom* بررسی شود. نخست پیشینه این واژه در زبان‌های ایرانی باستان، میانه و نو بررسی می‌شود، سپس، به روند دستوری شدگی که منجر به کاربرد این واژه برای بیان آینده‌ساز و وجه شرطی شده است، پرداخته خواهد شد.

در ایرانی باستان *kāma* «خواست، آرزو» اسم مذکری بوده است که خود از ریشه فعلی *-kam** «آرزو کردن» ساخته شده بود (Cheung, 2017:227). شواهدی از کاربرد این اسم در متن‌های اوستایی و فارسی باستان در دست است. مانند مثال زیر از فارسی باستان که این اسم در حالت فاعلی مفرد به کار رفته است:

20. *aniyam maθištam akunavam yaθā*
 چنانکه کردن.IMP.F.PST.1SG بزرگترین.ACC.SG دیگر.ACC.SG

mām kāma āha
 بودن.IMP.F.PST.3SG کام.NOM.SG من.ACC.SG

«دیگری را فرمانده کردم، چنانکه خواست من بود» (Kent, 1953: 133)

در دوره بعد زبان‌های ایرانی یعنی زبان‌های ایرانی میانه، در فارسی میانه و پارتی این واژه به صورت *kām* باقی مانده است که هم اسم است به معنی «خواست، میل» و هم ستاک حال است برای فعلی که مصدر آن *kāmistan* «خواستن، قصد داشتن» است. اما این فعل کاربرد جدیدی یافته است و آن این است که به عنوان فعل وجهی در کنار فعل اصلی (به صورت مصدر کامل یا مرخم) می‌آید و قصد و هدف از انجام کاری را بیان می‌کند. در مثال ۲۱ که از فارسی میانه و ۲۲ که از پارتی است، چنین کاربردی را می‌بینیم:

21. *kē* *kāmēd* *āywan* *kirdan*
 چه کسی *PR.S.IND.3SG* خواستن *INF* ساختن
 «چه کسی کاخ ساختن قصد می‌کند (می‌خواهد کاخ بسازد)؟» (برونر، ۱۳۷۶: ۴۰۸)

22. *Mānī* *xwadāy* *šud* *kāmēd*
 مانی *PR.S.IND.3SG* خواستن *INF* رفتن
 «حضرت مانی رفتن می‌خواهد (قصد رفتن دارد)» (برونر، ۱۳۷۶: ۴۱۱)

از سوی دیگر، در زبان‌های ایرانی میانه شرقی، *kām* در سغدی و خوارزمی دیده می‌شود که در هر دو زبان برای ساخت آینده به کار می‌رود. در سغدی *kām* وندی است که بعد از فعل اصلی می‌آید و آینده می‌سازد. فعل اصلی بیشتر حال اخباری است؛ اما می‌تواند التزامی، خواستاری یا امری هم باشد؛ مانند *βindām kām* «خواهم بست»، *kunand kām* «خواهند کرد»، *dārāt kām* «خواهد داشت» (قریب، ۱۳۷۱). در مثال زیر کاربرد چنین فعلی را برای بیان آینده در سغدی می‌بینیم:

23. *nē* *parēthān -kām* *āpatē* *nē* *kunām -kām*
 NEG فروختن *SUB.1SG -FUT* بندگی NEG کردن *PR.S.1SG -FUT*
 «(او را) نه خواهم فروخت و نه به بندگی خواهم کرد» (Yoshida, 2009: 300)

در خوارزمی نیز *kām* ساخت و کاربردی شبیه سغدی دارد و وندی است که بعد از صرف حال اخباری یا التزامی فعل اصلی می‌آید و فعل آینده می‌سازد؛ مانند *kačayāmi kām* «خواهم افکند»، *nē kix kām* «(اگر) نخواهی بود» (Durkin-Meisterernst, 2009: 356). در دوره نو زبان‌های ایرانی با توجه به اینکه به غیر از فارسی از بیشتر زبان‌های ایرانی نو غربی (گوش‌های ایرانی) شواهد تاریخی در اختیار نداریم، دانسته نیست در کدام یک از این زبان‌ها و چگونه استفاده از *kām* ادامه یافته است. تنها شواهدی که از کاربرد *kām* در اختیار داریم از گرگانی قدیم است. از این زبان که بسیار شبیه پارتی و یا شاید بازمانده یکی از گونه‌های آن بوده است، واژه‌ها و جمله‌هایی کوتاه آمیخته به فارسی باقی مانده است که در چند کتاب مانند *نومنامه* و *محرم‌نامه* از فرقه دینی حروفیه از سده هشتم هجری باقی مانده است (کیا، ۱۳۳۰). در جمله‌های گرگانی بازمانده در این کتاب‌ها نمونه‌هایی از کاربرد *kām* در بیان آینده دیده می‌شود، البته این نمونه‌ها آن چنان نیست که تصویری روشن و کامل از چگونگی این ساخت آینده به دست دهند، به‌ویژه که به خط فارسی نوشته شده‌اند و آوانویسی آن‌ها دشوار است. اما نمونه‌های بازمانده به روشنی نشان می‌دهند که *kām* در گرگانی قدیم برای بیان آینده به کار می‌رفته است. در گرگانی قدیم آینده با صرف فعل کمکی *kām* به همراه فعل اصلی به صورت مصدر کامل یا مرخم ساخته می‌شد. این ساخت شبیه آن ساختی است که پیش‌تر در پارتی و فارسی میانه وجود داشت و در بالا به آن اشاره شد؛ اما در گرگانی روند دستوری‌شدگی ادامه یافته و

کاربرد آینده یافته است. نمونه‌هایی از این ساخت را در این جمله‌ها می‌بینیم: «عیسی واتی که من کامان آهین (یعنی: عیسی گفت که من خواهم آمدن)»، «بسر این مرد کامه رسان (یعنی: به راز این مرد خواهد رسیدن)»، «خانان بر فطره جاوید کامند بی (یعنی: آن‌ها بر فطرت جاوید خواهند بود)» (کیا، ۱۳۳۰: ۱۳۰، ۲۷۵).

می‌توان حدس زد که روند تحولی که در گرگانی قدیم منجر به ایجاد این ساخت آینده شده است، در شاخه شمالی زبان‌های مرکزی هم انجام گرفته و آینده دور را در جوشقانی و ابیانه‌ای و مانند آن ساخته است. اگر روند تحول kām را از ایران باستان به پارتی و فارسی میانه و سپس گرگانی قدیم و سغدی و خوارزمی بررسی کنیم، مراحل مختلف روند دستوری‌شدگی این واژه را می‌بینیم. واژه‌ای که در اصل اسم به معنی «خواست، آرزو» بوده است، در پارتی و فارسی میانه به فعل کمکی تبدیل می‌شود که برای بیان «قصد انجام کاری داشتن» به کار می‌رود. این مرحله‌ای است که **بایی و همکاران** (1994:256) معتقدند مهمترین گام در روند ایجاد ساخت آینده از واژه‌هایی در معنای «خواست و آرزو» است. سپس، در مرحله بعد شکل‌گیری ساخت آینده را در گرگانی قدیم، سغدی و خوارزمی می‌بینیم.

بایی و همکاران (1994: 244) معتقدند بررسی ساخت‌های آینده‌ساز در زبان‌های جهان نشان می‌دهد روند شکل‌گیری کارکرد پیشگویی برای ساخت آینده از مفهوم «آرزو» و «درخواست» شروع شده و در این میان مفهوم «هدف، قصد»^۱ نقش برجسته‌ای دارد. روند شکل‌گیری آینده از مفهوم اولیه «آرزو» را به شکل زیر می‌توان نشان داد، در این روند مرحله «خواست» و «قصد» ممکن است یکی باشند:

آرزو < خواست < قصد < پیشگویی^۲

درباره کاربرد kom/komi در جوشقانی برای بیان وجه‌های نامحقق و خواستاری، از یک سو، عنصر آینده‌ساز kām وجود دارد که خاستگاه آن واژه‌ای در معنای «آرزو و درخواست» بوده است. از سوی دیگر، فعل کمکی bâ که بیان‌کننده وجه خواستاری است با آن ترکیب شده است. پرسش این است که رابطه دو وجه خواستاری و نامحقق با ساخت آینده دور چیست؟ **بایی و همکاران** (1991) معتقدند در ساخت آینده‌ای که خاستگاه آن وجه خواستاری است، کاربرد آینده نخست در جمله پایه شکل می‌گیرد؛ زیرا کاربرد وجهیتی که پیشگویی یا قصد انجام کار را بیان می‌کند در جمله پایه ظاهر می‌شود. از سوی دیگر، وجهیتی که به مفهوم آینده تحول می‌یابد، اغلب مفهوم اصلی خود را همچنان حفظ می‌کنند. از این جهت می‌توان گفت کاربرد kom برای بیان وجه خواستاری به این دلیل است که این معنا در خاستگاه واژگانی آن وجود داشته است و فعل کمکی bâ (در فارسی میانه و پارتی bād که التزامی ۳- مفرد بوده است؛ ولی سپس در فارسی و برخی زبان‌های ایرانی نو برای بیان وجه خواستاری در قالب فعلی به نام دعایی به کار رفته است) این وجه خواستاری را تقویت کرده است.

اما درباره کاربرد این ساخت برای بیان وجه نامحقق، اغلب یک نوع همبستگی بین وجه نامحقق و زمان آینده وجود دارد؛ زیرا زمان آینده وضعیتی را بیان می‌کند که هنوز عملی نشده است (Kroeger, 2005: 165). **کامری** (1985: 45) معتقد است کاربرد دو ساخت متمایز برای اشاره به حال و آینده در برخی زبان‌های جهان به خاطر نظام زمان در آن زبان‌ها نیست، بلکه به خاطر ساختار وجه هست و از این جهت یک تمایز اساسی بین دو وجه محقق با نامحقق در چنین زبان‌هایی وجود دارد. وجه محقق اشاره دارد به حالتی که اتفاق افتاده است یا دارد می‌افتد، وجه نامحقق حالتی را بیان می‌کند که با پیش‌بینی و احتمال همراه است و شامل پیش‌بینی درباره آینده نیز می‌شود. در چنین زبان‌هایی اشاره به زمان آینده یکی از تعبیرهای ممکن برای بیان وجه نامحقق است. به این ترتیب، یک ساخت آینده‌ساز می‌تواند برای بیان وجه نامحقق نیز کاربرد داشته باشد؛ زیرا در هر دو، مفهوم پیشگویی و احتمال مشترک هست. اما نگارنده ترجیح می‌دهد کاربرد kom را در جوشقانی برای بیان وجه نامحقق برگرفته از کاربرد آن در بیان وجه خواستاری بداند، از این جهت که چنین کاربردی را در بسیاری از

¹. intention

². desire > willingness > intention > prediction

زبان‌های ایرانی و در همه دوره‌های تاریخی آن می‌بینیم. هم در زبان‌های ایرانی میانه و هم در فارسی و برخی از زبان‌های ایرانی نو ساخت‌هایی که از نظر تاریخی وجه خواستاری را بیان می‌کرده‌اند، سپس برای بیان وجه شرطی و به‌ویژه نامحقق هم به کار می‌رفته‌اند. برای مثال در فارسی میانه فعل گذشته خواستاری با افزودن *hē* به پایان ستاک گذشته فعل ساخته می‌شد و افزون بر وجه خواستاری، شرط نامحقق را نیز بیان می‌کرد:

24. *agar nibišt-hē ēg was būd-hē*
 اگر نوشتن.OPT.PST.3SG.PASS نگاه بسیار شدن.OPT.PST.3SG

«اگر نوشته می‌شد، آنگاه بسیار می‌شد» (برونر، ۱۳۷۶: ۴۳۶)

در فارسی قدیم نیز گونه‌ای فعل خواستاری وجود داشت که با افزودن پسوند «-ی» به ستاک گذشته ساخته می‌شد و از نظر تاریخی بازمانده فعل خواستاری در فارسی میانه است و افزون بر کاربرد آن برای بیان وجه خواستاری برای بیان وجه شرطی و نامحقق هم استفاده می‌شد. در این مثال فعل خواستاری در کاربرد وجه خواستاری به کار رفته است: «ای کاشکی بمردمی پیش از این و فراموش بودمی از اهل دنیا» (ناتل خانلری، ۱۳۶۵، ج ۲: ۳۳۲)، همین ساخت می‌تواند برای بیان وجه شرطی و نامحقق نیز به کار رود: «اگر این دانستمی، باری پذیرفتمی»، «اگر این خواستمی کرد، هرگز به تو نزدیک نیامدمی» (ناتل خانلری، ۱۳۶۵، ج ۲: ۳-۳۲۲). نمونه‌های دیگری از همین ساخت که هم برای بیان وجه خواستاری و هم شرطی نامحقق کاربرد دارد در برخی از زبان‌های ایرانی نو دیده می‌شود، مانند بویراحمادی:

25. *xuwâ ham iro biyi tâ si=t begoti*
 خدایا هم اینجا بود.OPT.PST.3SG تا برای=2SG گفتن.OPT.PST.3SG

«خدایا! کاش اینجا می‌بود، تا برایت می‌گفت» (طاهری، ۱۳۹۵: ۱۲۹)

26. *ar ya vasilayi dâštami xub bi*
 اگر یک خودرو داشتن.OPT.PST.1SG خوب بودن.PST.3SG

«اگر یک خودرویی داشتم خوب بود» (طاهری، ۱۳۹۵: ۱۲۹)

به این ترتیب، برای این ساخت در جوشقانی می‌توان گفت ساخت آینده‌ای که در این زبان از دستوری‌شدگی *kām* «خواست» ایجاد شده است، سپس، برای بیان وجه خواستاری نیز به کار رفته است و این وجه خواستاری همگام با تحولی که در برخی دیگر از زبان‌های ایرانی انجام گرفته است، برای بیان وجه شرطی نامحقق هم به کار رفته است.

۴-۳. آینده امری

آینده امری در جوشقانی با افزودن میانوند *-ešâ* بین ستاک حال و شناسه ساخته می‌شود، قبل از ستاک حال نیز پیشوند *ba-* می‌آید؛ مانند *ba-xor-ešâ* «بعداً بخور»، *ba-š duš-ešâ-iya* «بعداً آن را بدوشید». در صورت منفی با افزوده شدن وند منفی ساز *na-* دیگر وند امرساز *ba-* به کار نمی‌رود: *na-š vâj-ešâ-iya* «بعداً به او نگوید». داده‌های آمده در پیکره جوشقانی (Taheri, 2017) تنها صورت دوم شخص مفرد و جمع را دارد و همه هم امر منفی هستند. مثال‌های آمده در مقاله اسماعیلی (۱۳۹۹) درباره این ساخت در ایبانه‌ای نیز همه دوم شخص

هستند. بررسی‌های میدانی نگارنده نیز نشان می‌دهد که در جوشقانی این ساخت تنها برای دوم شخص مفرد و جمع کاربرد دارد؛ اما طاهری (2021) در توصیف دستور آزرانی که گونه نزدیک به جوشقانی است، از پنداسی (زبانی که در روستای پنداس در نزدیکی آزران و در ۳۰ کیلومتری شمال جوشقان صحبت می‌شود) مثالی آورده است که صیغه اول شخص جمع از این ساخت است (تکواژنویسی از نگارنده است):

27. nun=emun bay xar-eš-ma
 غذا=1PL باید خوردن.IFUT.1PL

«بعداً باید غذا بخوریم» (Taheri, 2021)

کاربرد اصلی آینده امری برای امر یا سفارش به انجام دادن کاری است که در آینده حتماً باید انجام بگیرد. در صورت منفی نیز بیشتر امر به انجام ندادن کار، بر حذر داشتن یا هشدار درباره انجام ندادن آن است.

28. vâra darnaband-ešâ zamin porr vanaboa
 دریچه آب بستن.NEG.IMP.2SG-IFUT¹ زمین پر شده.PTCP.NEG

«(بعد از رفتن من) مواظب باش که دریچه آب را نبندی، زمین پر آب نشده است» (Taheri, 2017: 0001)

29. nen čordunia naxor-ešâ-iya
 این مئانه.DEF.M خوردن.NEG.IMP.IFUT.2PL

«این مئانه گوسفند را مواظب باشید نخورید» (Taheri, 2017: 0006)

30. xomaini baatte salâm=eš naker-ešâ
 [امام] خمینی آمدن.NFUT.3SG سلام=3SG کردن.NEG.IMP.IFUT.2SG

«[امام] خمینی به زودی خواهد آمد، نباید به او سلام بکنی» (Taheri, 2017: 0015)

در صورت مثبت بیشتر بیان الزام و سفارش در انجام کاری است که در آینده‌ای نزدیک حتماً باید انجام بگیرد:

31. nen gušta tâja ha šum hatman ba=š=pič-ešâ
 این گوشت.DEF.M تازه هست.M شامگاه حتماً IMP=3SG=پختن.IFUT

«این گوشت تازه است، شب حتماً آن را بپز» (داده‌های میدانی نگارنده)

32. man nin kia=m m=aiš tâ yag mâ bi
 من اگر خانه=1SG خواستن=1SG تا یک ماه دیگر

ba=š=sâješâ

IMP=3SG=ساختن.IFUT.2SG

«این خانه را لازم دارم، تا یک ماه دیگر آن را بساز» (داده‌های میدانی نگارنده)

33. dot=em sabâ baatte ba=š=ain-ešâ
 دختر=1SG فردا آمدن.NFUT.3SG IMP=3SG=دیدن.IFUT.2SG

«دخترم فردا خواهد آمد، (بیا) و او را ببین» (داده‌های میدانی نگارنده)

¹ imperative future

خاستگاه تاریخی، روند تحول

از نظر تاریخی پسوند -ešâ- که در جوشقانی آینده امری می‌سازد، بازماندهٔ پسوند -šya- است که در ایرانی باستان ستاک آینده می‌ساخت که برای ساخت فعل آینده به کار می‌رفت، مانند اوستایی vax-šye-nte «خواهند گفت» (Kellens, 1984: 160). بیشتر زبان‌شناسان هندواروپایی این پسوند را که در تعدادی دیگر از زبان‌های هندواروپایی مانند سنسکریت، یونانی، لیتوانیایی و ایرلندی باستان نیز وجود دارد، برگرفته از پسوندی می‌دانند که در اصل در هندواروپایی آغازی مادهٔ آرزویی^۱ می‌ساخته است (Szemerényi, 1996: 285). تحول از ایرانی باستان به زبان‌های ایرانی میانه و نو، با از میان رفتن نظام چندگانهٔ ستاک‌های فعلی و تعمیم ستاک حال در زبان‌های ایرانی، ستاک آینده نیز در زبان‌های ایرانی از بین می‌رود. تنها در این گروه از زبان‌های مرکزی است که بازماندهٔ این ستاک را در ساخت آیندهٔ امری می‌بینیم.

اینکه این ساخت چرا و چگونه کاربرد امر یافته است، باید گفت به‌طور کلی زبان‌هایی هستند که در آن‌ها آیندهٔ اولیه^۲ در کاربرد امر به کار می‌رود. **بایی و همکاران** (1994:273) معتقدند در چنین مواردی کاربرد امر تحول‌یافته از آینده است و نه بر عکس. فعل‌های کمکی که برای الزام و امر به کار می‌روند، همان خاستگاهی را دارند که آینده از آن شکل می‌گیرد. کاربرد آینده در معنای امر از مفهوم پیش‌بینی تحول می‌یابد، از این جهت تحولی متأخر است. اما آنچه در جوشقانی می‌بینیم، تحول یک ساخت آیندهٔ صرفی کهن است که پیشینهٔ آن به دورهٔ باستان زبان‌های ایرانی برمی‌گردد، نه آیندهٔ ترکیبی که با فعل کمکی ساخته شده باشد. این دیدگاه رایج نیز وجود دارد که در روند دستوری‌شدگی ساخت‌های آینده‌ساز، دگرگونی معنایی و روند تحول این ساخت‌ها به گونه‌ای پیش می‌رود که آینده‌های صرفی بیشتر دستخوش دگرگونی می‌شوند و سرانجام آینده صرفی کاربرد متفاوتی نسبت به آیندهٔ ترکیبی خواهد یافت (Bybee and Dahl, 1989). در نتیجه، در جوشقانی یک ساخت آیندهٔ صرفی وجود دارد که کاربرد اولیهٔ آن زمان آینده بوده است، سپس (شاید با شکل‌گیری ساخت‌های دیگری برای بیان زمان آینده) کاربرد آن تغییر یافته، برای امر به کار رفته است. **بایی و همکاران** (1991: 28) کاربرد آینده برای امر را برگرفته از بازتفسیر یک کنش گفتاری می‌دانند که در آن گوینده بر مخاطب تسلط دارد، یک پیشگویی که در دوم شخص به دستور تعبیر می‌شود، مانند جملهٔ انگلیسی you will go to bed، ساخت آینده‌ای که مفهوم دستور نیز از آن برداشت می‌شود. آن‌ها شکل‌گیری کاربرد امر یا احتمال را از آینده به شکل زیر نشان می‌دهند:

آرزو < قصد < آینده < امر/احتمال

به این ترتیب، می‌توان گفت در جوشقانی ساخت آینده‌ای که در اصل کاربرد آینده داشته است در برخی بافت‌های گفتاری در دوم شخص به امر تعبیر شده است، سپس این بازتعبیر به همهٔ کاربردهای این ساخت در دوم شخص تعمیم یافته است.

۵. نتیجه‌گیری

در جوشقانی کاربرد اصلی آیندهٔ نزدیک برای بیان اتفاقی است که در زمانی نزدیک به زمان حال و به‌زودی انجام خواهد گرفت و البته گوینده در پیش‌بینی رخدادی که روی خواهد داد، اطمینان دارد. آیندهٔ نزدیک به فراوانی در کاربرد آیندهٔ روایی نیز به کار می‌رود؛ در روایت کردن اتفاقی که در گذشته رخ داده است، در کنار حال ناقص از آیندهٔ نزدیک نیز استفاده می‌شود. آیندهٔ نزدیک از نوع آیندهٔ نمودی است که علاوه بر تمایز زمانی که با زمان حال ایجاد می‌کند، می‌تواند برای ایجاد تفاوت‌های وجهی و یا نمودی نیز به کار رود. آیندهٔ نزدیک افزون بر تمایز زمانی آشکاری که با زمان حال ایجاد می‌کند، این کاربرد وجهی را نیز دارد که برای بیان قطعیت عمل به کار رود و از این جهت در برابر آیندهٔ دور قرار می‌گیرد. اما از نظر نمود تمایز آشکاری با حال ناقص ندارد و همراستا با حال ناقص به کار می‌رود. از این جهت وند ba- در ساخت آیندهٔ نزدیک در اصل همان نشانهٔ وند کامل هست که در ساخت آیندهٔ نزدیک به کار رفته است

¹. desiderative

². primary future

تا از حال ناقص متمایز شود.

آینده دور در جوشقانی که با آمدن *komi* یا *kom* قبل از ستاک گذشته فعل اصلی ساخته می‌شود، در اصل برای بیان آینده دور کاربرد دارد و از این جهت در برابر آینده نزدیک قرار می‌گیرد. همزمان نوعی احتمال و عدم قطعیت نیز در کاربرد این آینده وجود دارد که از این جهت نیز در برابر آینده نزدیک قرار می‌گیرد که قطعیت در انجام کاری را در آینده نزدیک بیان می‌کند. آینده دور برای بیان وجه شرطی نامحقق و وجه خواستاری نیز کاربرد دارد. *komi* یا *kom* که در ساخت آینده دور به کار می‌رود، بازمانده ساختی است که نمونه آن را در فارسی میانه و پارتی می‌بینیم که این واژه به صورت *kām* به عنوان فعل کمکی در کنار فعل اصلی می‌آید و قصد و هدف از انجام کاری را بیان می‌کند. *kām* در سغدی و خوارزمی نیز دیده می‌شود که در هر دو زبان برای ساخت آینده به کار می‌رود. در دوره نو زبان‌های ایرانی *kām* نخست در گرگانی قدیم دیده می‌شود که آینده با صرف فعل کمکی *kām* به همراه فعل اصلی ساخته می‌شد؛ این شبیه آن ساختی است که پیش‌تر در پارتی و فارسی میانه وجود داشت؛ اما در گرگانی روند دستوری شدگی ادامه یافته و کاربرد آینده یافته است. روند دستوری شدگی به این صورت بوده است که واژه‌ای که در اصل اسم به معنی «خواست، آرزو» بوده است، در پارتی و فارسی میانه به فعل کمکی تبدیل می‌شود که برای بیان «قصد انجام کاری داشتن» به کار می‌رود. این مرحله مهم‌ترین گام در روند ایجاد ساخت آینده از واژه‌هایی در معنای «خواست و آرزو» است. درباره کاربرد *kom/komi* در جوشقانی برای بیان وجه‌های نامحقق و خواستاری می‌توان گفت ساخت آینده‌ای که در این زبان از دستوری شدگی *kām* «خواست» ایجاد شده است، سپس برای بیان وجه خواستاری نیز به کار رفته است و این وجه خواستاری همگام با تحولی که در برخی دیگر از زبان‌های ایرانی انجام گرفته است، برای بیان وجه شرطی نامحقق هم به کار رفته است.

آینده امری در جوشقانی با افزودن میانوند *-ešâ* بین ستاک حال و شناسه ساخته می‌شود، تنها برای دوم شخص مفرد و جمع کاربرد دارد و از نظر تاریخی پسوند *-ešâ* بازمانده پسوند *-šya* هست که در ایرانی باستان ستاک آینده می‌ساخت و این ستاک برای ساخت فعل آینده به کار می‌رفت. کاربرد اصلی آینده امری برای امر یا سفارش به انجام دادن کاری است که در آینده حتماً باید انجام بگیرد؛ در صورت منفی نیز بیشتر امر به انجام ندادن کار، بر حذر داشتن یا هشدار درباره انجام ندادن آن است. درباره اینکه چرا و چگونه این ساخت کاربرد امر یافته است می‌توان گفت در جوشقانی یک ساخت اصلی آینده که کاربرد اولیه آن زمان آینده بوده است، با شکل‌گیری ساخت‌های دیگری برای بیان زمان آینده، کاربرد آن تغییر یافته برای امر به کار رفته است؛ به این دلیل که این ساخت با کاربرد در برخی بافت‌های گفتاری در دوم شخص به امر تعبیر شده است، سپس این بازتعبیر به همه کاربردهای این ساخت در دوم شخص تعمیم یافته است.

منابع

- اسماعیلی، محمدمهدی. (۱۳۹۶). زمان آینده در گویش‌های ایبانه‌ای و طره‌ای. *زبان‌ها و گویش‌های ایرانی*، ۷، ۱۱۸-۱۰۰.
- اسماعیلی، محمدمهدی. (۱۳۹۹). امری آینده، ساختی نادر در زبان‌های ایرانی. *زبان‌شناخت*، (۱) ۱۱، ۱-۲۱.
- برونر، کریستوفر. (۱۳۷۶). *نحو زبان‌های ایرانی میانه غربی*. ترجمه سعید عریان. پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
- طاهری، اسفندیار. (۱۳۹۵). *گویش لری بویراحمدی*. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- فتحی بروجنی، شهلا. (۱۳۹۲). *گویش میمه‌ای*. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- قریب، بدرالزمان. (۱۳۷۱). نظام فعل در زبان سغدی. *زبان‌شناسی*، ۱۹، ۵۵-۲.
- کیا، صادق. (۱۳۳۰). *واژه‌نامه گرگانی*. انتشارات دانشگاه تهران.
- ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۶۵). *تاریخ زبان فارسی* (سه جلد، چاپ دوم). نشر نو.
- Borjjan, H. (2010). The dialect of Jowshaqan, part one: phonology, morphology and syntax. *Iran and the Caucasus* 14, 83-116.

- Brunner, C. (1997). *A syntax of Western Middle Iranian*. Translated by Sa'id Oryan. Research Institute for Islamic Culture and Art. [In Persian].
- Bybee J., Pagliuca, W. & Perkins, R. (1991). Back to the future. In E. C. Traugott, & B. Heine (Eds.), *Approaches to Grammaticalization: Volume II. Types of grammatical markers* (pp. 17-58). John Benjamins Publishing.
- Bybee, J., Perkins, R. & Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. The University of Chicago Press.
- Bybee, J. L., & Dahl, Ö. (1989). The creation of tense and aspect systems in the languages of the world. *Studies in language* 13-1, 51-103.
- Cheung, J. (2017). *Etymological Dictionary of Iranian verbs*. Brill.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (2006). Future tense and future time reference, In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of language and linguistics*, Vol. IV, (pp. 704-706). Elsevier.
- Durkin-Meisterernst, D. (2009). Khwarezmian. In G. Windfuhr (Ed.), *The Iranian Languages* (pp. 336-377). Routledge.
- Esmaili, M. M. (2020). Future imperative, a rare verbal construction in Iranian languages. *Language Studies* 11(1), 1-21. [In Persian]
- Esmaili, M. M. (2017). Future tense in Abyanai and Tarai. *Iranian Languages and Dialects* 7, 100-118. [In Persian]
- Fathi Borujeni, S. (2003). *Meymai Dialect*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Gharib, B. (1992). A verbal system of Sogdian. *Iranian Journal of Linguistics* 19, 2-55. [In Persian]
- Kellens, J. (1984). *Le verbe Avestique*. Ludwig Reichert Verlag.
- Kent, R. (1953). *Old Persian*. American Oriental Society.
- Kia, S. (1951). *Gorgani dictionary*. University of Tehran Press. [In Persian]
- Kroeger, P. R. (2005). *Analyzing grammar: An introduction*. Cambridge University Press.
- Lecoq, P. (2002). *Recherches sur les dialectes Kermaniens (Iran central)*. Peeters
- Natel Khanlari, P. (1986). *History of Persian Language*, vol. II. Nashr-e Now. [In Persian]
- Szemerényi, O. (1996). *Introduction to Indo-European Linguistics*. Clarendon
- Taheri, E. (2016). *Lori dialect of Boirahmad*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Taheri, E. (2017). *Documentation of Jowshaqani, a central Iranian language*. University of London: SOAS, *Endangered Languages Archive, ELAR*. URL: <https://elar.soas.ac.uk/Collection/MPI1083703>
- Taheri, E. (2021). Azarani, a central Iranian language. *Iran and the Caucasus*. (Forthcoming)
- Timberlake, A. (2007). Tense, aspect, and mood. In T Shopen (Ed.), *Language Typology and Syntactic Description, Vol. III, grammatical categories and the lexicon* (pp. 280-332). Cambridge University Press.
- Windfuhr, G. (1991). Central dialects. In E. Yarshater (Ed.), *Encyclopedia Iranica* V(3), (pp. 242-252). Persica Press.
- Yoshida, Y. (2009). Sogdian. In G. Windfuhr (Ed.), *The Iranian Languages* (pp. 279-335). Routledge.